

TYÖNEUVOSTO
Mikonkatu 4, PL 34
00023 Valtioneuvosto
puh. 09-645 593

LAUSUNTO

25.8.2005

Nro 1404-05

4/2005

Lausunnonpyytäjä: Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry

Työnantaja: X. Oyj

Asia: Häätöön teettämisen edellytykset

Vireille: 23.2.2005

Lausuntopyyntö

SAK ry on pyytänyt työneuvostolta lausuntoa siitä, merkitseekö paperikoneen tuotannon pysähtyminen enintään yhden työvuoron ajaksi työaikalain 21 §:n 1 momentissa tarkoitettua keskeytystä säännöllisessä toiminnassa, kun tällaiset katkokset ovat tavanomaisia useista teknisistä ja tuotannollisista syistä. Lisäksi pyydetään lausuntoa siitä, miten pitkän ajanjakson aikana työnantaja voi keskeyttämättömässä vuorotyössä vedota häätöön teettämisen perusteena varamiesjärjestelmien peittäminen sairaus- yms. tapauksissa ottaen huomioon sen, että työaikalaisissa on säädetty kahden viikon enimmäiskesto häätöön teettämiseksi.

Tapahtumat

X. Oyj:n S:n tehtailla H:ssa on teetetty runsaasti häätöä kevään 2003 aikana. Tehtaan paperituotannosta vastaava A. Oy Ltd teetti 7.3.2003-1.5.2003 kymmenen eri häätöilmoituksen perusteella häätöä 15 työvuorua. Lisäksi tehtaan kunnossapitotöistä vastaavan X. Oyj:n tytäryhtiö B. Oy teetti 28.3.2003-29.3.2003 yhteensä 29 työvuorua häätöä.

S:n tehtaan työsuojeluvaltuutettu T., joka edustaa tehdasalueen koko henkilökuntaa, on kiistänyt kaikissa tapauksissa häätöön teettämisen aiheellisuuden. Hänen kantansa mukaan työnantaja on vähentänyt nopeassa tahdissa työntekijöitä tehtaalta ja laiminlyönyt samalla riittävän varahenkilöstön turvaamisen ja uusien työtehtävien edellyttämän työhön opastuksen.

Kymen työsuojelupiiri on jättänyt S:ssa teetetyt häätöt työnantajan ilmoituksen varaan vedoten perusteena korkeimman oikeuden tuomioon KKO 1995:73.

Hätätyön perusteesta

Paperikoneella tehdyn hätätyön välittömänä perusteena on ollut äkillisistä sairaustapauksista johtuva miehistöpula. Sairaustapaukset ovat aiheuttaneet sen, että tehtaalla sovitut normaalit varahenkilöjärjestelyt eivät ole olleet riittäviä. Kun työntekijöitä ei ole tavoitettu ylityöpyynnön esittämissä tai he ovat kieltäytyneet ylitöistä, työnantaja on katsonut perustelluksi määrätä yhden tai useamman työntekijän hätätyöhön yhden tai jopa kahden työvuoron ajaksi.

Työnantaja on ilmoittanut hätätyöilmoituksissa seuraukset, joihin hätätyön teettämättä jättäminen saattaisi johtaa. Työnantajan ilmoituksen mukaan uhkana on ollut paperikoneen pysähtyminen 3-4 tunniksi, ja kaikkien ilmoitusten perusteella enintään tuotannon pysähdys yhden työvuoron ajaksi. Yhdessä ilmoituksessa ei ole esitetty lainkaan arvioita koneiden seisahtumisen kestosta.

SAK ry toteaa, että vaikka paperikoneilla tehdään keskeytymätöntä kolmivuorotyötä, joka työehtosopimuksen mukaan keskeytyy säännönmukaisesti vain juhannus- ja joulunpyhiksi, kuuluvat eripituiset katkokset kuitenkin tosiasiallisesti normaaliin paperituotantoon. Koneisiin vaihdetaan erilaisia kulumia osia sekä suoritetaan muita huolto- ja puhdistustoimenpiteitä. Paperiradan katkeamiset ja paperin laadun virittäminen aiheuttavat myös tuotannon keskeytyksiä. Mikäli paperimarkkinoilla ei ole vilkas noususuhdanne, pidetään eripituisia katkoksia varsin usein myös markkinoiden johdosta.

Ilmoitettua rautapulaa hätätyön perusteena ei voida SAK ry:n mukaan pitää ennalta-arvaamattomana syynä. Kysymyksessä on se, että paperikoneen rautateloja, joiden ympäri paperi ajetaan ja joista muodostuu täysiä paperirullia, ei saada tyhjennettyä, koska niillä olevaa paperia ei voida ajaa pituusleikkurin kautta pois telojen päältä. Paperia ei voida telojen puuttumisen takia ajaa koneelta, koska tyhjiä keloja ei ole.

Yhden paperikoneen toiminnan lyhytaikaista keskeytymistä ei voi verrata korkeimman oikeuden tuomiossa KKO 1995:73 esillä olleeseen tapaukseen. Tuomion perusteluissa on todettu, että soodakattilan valvomon hoitajan työn tekemättä jättäminen olisi johtanut K:n tehtaiden voimallituksen kaikkien höyrykattiloiden ja sitä kautta Suomen suurimman paperiteollisuusyksikön kaikkien tuotantolinjojen alasajoon. Pelkästään toiminnan hallittu pysäyttäminen ja vastaavasti sen käynnistäminen olisivat kestäneet yhden työvuoron. SAK ry toteaa, että S:n tehtaalla hätätöihin johtaneet katkokset ovat kestäneet yleensä vain muutaman tunnin ja enintään yhden työvuoron. Tällaiset työntekijöiden lyhytaikaiset äkillisiin sairastumisiin verrattavat katkokset tai työvälinaiden riittämättömyys, joita voidaan verrata säännöllisiin työnantajan normaaliin toimintaan liittyviin ennalta-arvattaviin katkoksiin tai perhesyistä johtuneisiin poissaoloihin, eivät oikeuta teettämään hätätyötä (KKO 1986 II 39, TN 1018-77 ja TN 1147-83).

Hätätyön teettämistä S:n tehtailla on perusteltu kaikissa tapauksissa ensisijaisesti äkillisillä sairaustapauksilla ja toissijaisesti työntekijöiden ylitöistä kieltäytymisellä. SAK ry toteaa, että ylitöistä kieltäytyminen saattaa tietyissä tapauksissa oikeuttaa teettämään hätätyötä. Nyt ei kuitenkaan ole ollut oikeutta hätätyön teettämiseen. Työnantaja on itse aiheuttanut hätätyön teettämisen tarpeen, sillä työnantaja on irtisanonut henkilökuntaa laiminlyöden samalla riittävän varahenkilöstön määrän eikä ole tarvittavissa määrin opastanut jäljelle jäänyttä henkilökuntaa uusiin työtehtäviin. Työntekijöiden osaamisen laajentaminen on laiminlyöty senkin jälkeen, kun hätätyön teettämisperuste on ilmennyt ensimmäisen kerran. Sen sijaan, että työntekijöiden osaamista olisi laajennettu heidän tavanomaisten työtehtävien ulkopuolelle, työnantaja on teettänyt hätätyötä samoilla perusteilla toistuvasti lähes kahden kuukauden ajan. Hätätyön teettämisen tulee aina perustua ennalta arvaamattomaan tapahtumaan ja hätätyötä saa teettää korkeintaan kahden viikon ajan. Jo tällä perusteella hätätyön teettäminen S:ssä on ollut työaikalain vastaista.

Kuvaus hätätöistä:

Hätätyö 7.3. ja 8.3.

Hätätyöhön määrättiin kolme henkilöä, jotka jatkoivat iltavuorossa tehden hätätyötä kello 22.00 seuraavaan aamuun klo 05.10. Hätätyön syynä oli PL 4:n ajovaikeudet (logistiikkahäiriö) aamu- ja iltavuorossa. Näistä häiriöistä johtuen PK 3:lle syntyi rautapulaa, minkä vuoksi PL 4 piti ajaa suunnitelmista poiketen myös yövuoron aikana. Ilman hätätyötä PK 3 olisi seissyt rautapulan vuoksi kolme tuntia. Taloudelliset vaikutukset olisivat olleet 40 000 EUR menetettynä liikevaihtona. Ajoista huolimatta PK 3:lle syntyi rautapulaa. Ylitöihin pyydettiin 12 henkilöä ja selvityksen mukaan näyttää, että osaa ei tavoitettu ja osa kieltäytyi ylityöstä.

Hätätyö 9.3.

Hätätyöhön määrättiin yksi henkilö PL 4:lle ja yksi henkilö PL 3:lle (klo 06.00-14.00). Hätätyön syynä oli ajovaikeudet PL 2:lla (laitehäiriö), jotka aiheuttivat rautapulaa PK 2:lle. Miehistövajauksen vuoksi PL 4 olisi seissyt. Ilman PL 4:n ajoa olisi menetetty liikevaihtona 50 000 EUR. Vuorosta oli sairauslomalla neljä, ylitöihin pyydettiin 34 henkilöä – osaa ei tavoitettu ja osa kieltäytyi ja osan kohdalla ei ole selvitystä heidän antamansa vastauksen sisällöstä. Työnantajan mukaan reservimiesjärjestelmä ei pysty turvaamaan näin monia sairaustapauksia (kuusi henkilöä 7.3. ja neljä henkilöä 9.3.). Normaalikäytäntö olisi ollut korvata sairauslomalliset lyhytaikaisen ylityön teettämällä, mutta koska kukaan ei tullut ylityöhön, oli työt teetettävä hätätyönä.

Työsuojeluvaltuutettu on lausunut 7.3. ja 9.3. tapahtumien perustella, että paperitehtaan miehitys on ollut vajavaista jo pidempään. Syynä ovat olleet paikalliset henkilöstöjärjestelyt. Vakituista väkeä ei ole riittävästi. Vuoden 2003 aikana on muun muassa PL 4 seissyt useita vuoroja vajaan miehityksen johdosta. PL 4 on PK 3:n linjassa, ja näin normaalissa tuotantotilanteessa molemmille leikkureille tarvitaan miehistö. PL 4:n miehistöä on korvattu, mutta kun leikkuriajoon on tarvittu miehitystä, ei sitä ole saatu. Ylitöillä on pyritty paikkaamaan vajaita vuoroja, ja jos halukkaita ylityöhön ei ole ollut, on työt teetetty hätätyönä. Ylityökirjanpidon mukaan ylityötä on tehty S:n tehtaalla 2003, joten totaalista ylityökieltoa ei ole. Sairauspoissaolot eivät myöskään ole lisääntyneet olennaisesti vuoden 2003 aikana verrattuna vuoteen 2002. Työnantaja on ollut ennalta tietoinen tuotantoon kohdistuvista riskeistä, ja näin teetetty työt eivät täytä hätätyön edellytyksiä.

Hätätyö 14.3.

Hätätyötä teetettiin aamuvuorossa klo 06.00-09.00. Syynä oli sairaustapauksista johtuva yhden henkilön vaje PL 4:n miehityksessä. Vuorosta oli poissa viisi henkilöä. Ylityöhön ja vuorovaihtoihin pyydettiin 16 henkilöä (osa kieltäytyi, osa ei vastannut ja osan vastauksen sisällöstä ei ole selvitystä). PK 3:lla oli ajossa bulky-laatu, jolloin koneraudat täyttyvät nopeasti. Runsaiden poissaolotausten vuoksi PL 4 olisi seissyt. Taloudelliset vaikutukset 3 tunnin keskeytyksestä olisivat olleet 50 000 EUR.

Työsuojeluvaltuutetun mukaan kyseessä ei ole hätätyö. Työnantaja on irtisanonut työntekijöitä ja siitä johtuen paperikoneilla on miehistön vajuus. Työnantaja ei ole käyttänyt kaikkia toimia asian hoitamiseksi.

Hätätyö 15.3.

Hätätyötä teetettiin PK 2:lla, klo 06.00-07.30. Sylinterimies ei tullut työpaikalleen eikä häntä tavoiteltu. Hätätyönä teetettiin PK 2:n sylinterimiehen vakanssi, muutoin PK 2 olisi pysähtynyt. Työsuojeluvaltuutetun mukaan työ ei täytä hätätyön teettämisen edellytyksiä. Varamiesjärjestelmä on tätä varten. Miehistö on vajaa ja työnantaja hakee nyt takaisin irtisanomiaan työntekijöitä.

Samana päivänä teetettiin hätätyönä PL 4:n ajoa yhdellä työntekijällä klo 14.00-22.00. Syynä oli runsaat poissaolot. Ketään kysytyistä ei saatu ylityöhön.

Hätätyö 16.3

Hätätyötä teetettiin PL 4:n ajoa yhdellä työntekijällä klo 14.00-22.00. Perusteena oli runsaat poissaolot. Neljän tunnin keskeytyksestä olisi syntynyt 60 000 EUR kustannus. Kukaan ei 15.3. yövuorosta halunnut jäädä ylityöhön. 4-vuorossa aamulla ei ollut halukkuutta ylityöhön. Työsuojeluvaltuutetun mukaan perusteita hätätyön teettämiseksi ei ole, sillä kyse on siitä, että henkilöstöä on liian vähän.

Hätätyö 20.3.

Hätätyötä teetettiin yhdellä työntekijällä PL 4:lla. Ylityöhön pyydettiin 2-vuorosta neljää ja 4-vuorolla kukaan ei jäänyt ylityöhön. Neljän tunnin keskeytys olisi johtanut 60 000 EUR menetyksiin. Työsuojeluvaltuutetun mukaan perusteita teettää hätätyötä ei ole. Työvoiman vaje ei tule työnantajalle yllätyksenä. Pitkien sairauslomien ajaksi ei ole otettu tuuraajia.

Hätätyö 26.3.

Hätätyötä teetettiin yhdellä työntekijällä PK 3:lla, nosturilla-ajoa (klo 14.00-22.00). Tuotantoaikaa olisi menetetty kahdeksan tuntia. Perusteena hätätyölle oli runsaat samanaikaiset sairaustapaukset. Työsuojeluvaltuutetun mukaan perustetta hätätyölle ei ollut, koska kyse oli siitä, että henkilöstöä oli liian vähän.

Hätätyö 28.3.

Hätätyötä teetettiin PK 3 imutelan imujen katoamisen ja PK 3 puristimen ylätelan pinnan vaurion vuoksi. Hätätyönä poistettiin imutela, kunnostettiin se ja asennettiin paikoilleen. Lisäksi vaihdettiin puristimen ylätela PK 3:een. PK 3:lla ei vioista johtuen voitu ajaa ja seisokki olisi jatkunut yli viikonlopun ilman hätätyötä. Hätätyötä teetettiin 17 työntekijällä. Työsuojeluvaltuutetun mukaan kyseessä ei ollut hätätyö, vaan normaali kunnossapitotyö. Imutelan tiivistelistöjen nostoletkut olivat vanhoja ja menneet siksi rikki. Määräaikaishuolto oli tekemättä eikä tehtaalla ollut varatela. Tällaiseen työhön pitää varautua huolto-ohjelmien ja huoltotöiden yhteydessä. Myös PK 4:n puristimen ylätela oli vanha. Tehtaalla ei ollut varatela. Kone oli seisokissa edellisellä viikolla, jolloin vaihto olisi voitu suorittaa. Kuluminen oli ollut tiedossa, mutta asiaa ei ollut korjattu.

Samanaikaisesti paperikoneella oli laakeri rikkoutunut. Vaurion korjaus tehtiin normaalityöajan puitteissa. Vaurio oli tiedossa edellisellä viikolla, mutta sitä ei korjattu. Tämä työ sitoi korjausmiehiä ja hätätyön teettäminen olisi voitu jaksottaa paremmin.

Hätätyö 3.4.

Hätätyötä teetettiin PK 3:lla ja PL 4:lla kolmella työntekijällä klo 06.00-14.00. Perusteena oli lukuisat sairaustapaukset (neljä työntekijää oli sairaana ja yksi vuosilomalla). Kaksi sairaana olevista ilmoitti sairaudestaan 1.4. Reservimiesjärjestelyillä ei pysty kattamaan näin lukuisia sairaustapauksia ja ylitöitä ei tee kukaan (kysytty 10 työntekijää). Työsuojeluvaltuutetun mukaan perustetta hätätyölle ei ollut – kyseessä oli usean kuukauden ajan jatkunut miehistön vajaus.

Hätätyö 26.4.

Hätätyötä teetettiin PL 3:lla yhdellä työntekijällä klo 14.00-22.00. Syynä oli runsaat samanaikaiset sairaustapaukset. Ilman hätätyötä PK 3 olisi seissyt kahdeksan tuntia ja tästä olisi aiheutunut 140 000 EUR menetettynä liikevaihtona. Ylityöhön kysyttiin 10 työntekijää (kaksi ei vastannut ja loput kieltäytyivät). Työsuojeluvaltuutetun mukaan perustetta hätätyölle ei ollut, koska kyseessä oli miehistön vajaus.

Hätätyö 30.4.

Hätätyötä teetettiin PL 3:lla yhdellä työntekijällä. Syynä oli runsaat samanaikaiset sairauspoissaolot. PK 3 olisi seissyt kahdeksan tuntia ja siitä olisi aiheutunut 115 000 EUR menetettyä liikevaihtoa. Ylitöihin oli pyydetty kuusi työntekijää (osa ei vastannut ja osa ei suostunut). Työsuojeluvaltuutetun mukaan kyse ei ollut hätätyöstä, vaan syynä oli miehistöpula. Ylitöitä oli myös teetetty ensimmäisellä vuosineljänneksellä enemmän kuin edellisenä vuonna.

Työnantajan kanta

A. Oy Ltd toteaa, että tehdas on varautunut ennalta erilaisiin poikkeuksellisiin tilanteisiin turvataksien toiminnan. Työntekijävahvuudesta ja varamiesten määrästä on sovittu liittojen välillä 19.6.2002. Työntekijöitä on myös koulutettu vaativampiin tehtäviin kuin missä he normaalisti työskentelevät. Varamiehiä voidaan käyttää myös ns. ”ristiin” paperikoneelta toiselle siirtäen. Työnkulkua turvataan vielä järjestelyillä, jossa tarvittavia työntekijöitä pyydetään ylityöhön. Maaliskuussa 2003 teetetyistä hätätöistä tehtiin asianmukaiset ilmoitukset Kymen työsuojelupiirille, joka katsoi hätätyöt yhdenmukaisiksi tuomioissa KKO 1995:73 esillä olleen tapauksen kanssa.

S:n tehtailla on kaksi paperikonetta. PK 2:n tuotantokapasiteetti on 170 000 tonnia vuodessa ja PK 3:n tuotantokapasiteetti on 240 000 tonnia vuodessa. Työneuvosto on katsonut, että yhdenkin laitoksen tuotantokapasiteetista olennaisen osan muodostavan koneen, laitteen tai tuotantolinjan pysähtyminen tai pysähtymisuhka voi olla sellainen säännöllisen toiminnan häiriö, joka täyttää hätätyön edellytyksen. Työaikalain hätätyösäännöksessä ei aseteta vähimmäisaikaa keskeytyksen pituudelle, jonka keskeytyksen tulisi kestää ollakseen hätätyötä. Tällaisen vähimmäisajan sisällyttäminen hätätyön teettämisen edellytykseksi romuttaisi hätätyösäännöksen tarkoituksen.

Työaikalain 21 §:n 1 momentin mukaan säädettyjä tai sovittuja säännöllisiä työaikoja saa pidentää siinä määrin kuin mainitut syyt sitä edellyttävät, kuitenkin enintään kahden viikon ajan. Tällä kahden viikon ajanjaksolla tarkoitetaan yksittäisen hätätyön alkamisesta kulloinkin alkavaa jaksoa.

Lisäselvitys

Työnantajan on pyynnöstä ilmoittanut, että paperikoneella 2 ja pituusleikkurilla on yksi varamies, samoin kuin paperikoneella 3 sekä pituusleikkureilla 3 ja 4. Järjestelyt poissaolojen varalta on hoidettu niin, että niiden avulla kyetään toimimaan normaaleissa olosuhteissa.

Sairauspoissaoloprosentit ovat kehittyneet seuraavasti:

	vuosi 2002	kevät 2003	syksy 2003	vuosi 2004
- paperikone 2 ja pituusleikkuri 2	6,8 %	3,7 %	8,9 %	4,8 %
- paperikone 3 ja pituusleikkurit 3 ja 4	8,1 %	10 %	9,3 %	6,7 %.

Hätätyön teettämistä edellyttäviä laitevaurioita tapahtuu erittäin harvoin, noin 3-5 kertaa vuodessa. Työnantajan mukaan työntekijät ovat kieltäytyneet tarkoituksella ylityöstä. Jos hätätyötä ei olisi tehty, olisi liikevaihdon menetys ollut 1,5 miljoonaa euroa.

Perustelut:

1. Aluksi

SAK ry on esittänyt lausuntopyynnössään kuvauksen X. Oyj:n S:n tehtailla teetetyistä hätätöistä. Asiassa saatu selvitys osoittaa, että työntekijä- ja työnantajapuolen selvitykset ja käsitykset tapahtumista sekä niiden syistä poikkeavat osittain toisistaan. Tapahtumat ovat vuodelta 2003, ja niiden käsittely työsuojeluviranomaisissa on jo päättynyt. Näin ollen työneuvosto ei käsittele lausuntopyynnössä esitettyjä yksittäistapauksia, vaan esittää asiassa seuraavan yleisluonteisen lausunnon.

2. Hätätyön syy

Työaikalain (605/1996) 21 §:n mukaan hätätyötä voidaan teettää, kun ennalta arvaamaton tapahtuma on aiheuttanut keskeytyksen säännöllisessä toiminnassa tai vakavasti uhkaa johtaa sellaiseen keskeytykseen tai hengen, terveyden tai omaisuuden vaarantumiseen.

Hallituksen esityksessä työaikalain (HE 34/1996, s. 53) todetaan, että työn teettäminen hätätyönä edellyttää äkillistä syytä. Tarpeen hätätyöhön on synnyttävä odottamatta. Hätätyön on oltava laadultaan sellaista, ettei sitä voida siirtää tehtäväksi myöhempänä ajankohtana.

Kokemukseen perustuvalla säännönmukaisuudella toistuvia, sinänsä ennalta arvaamattomia yksittäisiä tapahtumia ei voida pitää perusteina, jotka oikeuttavat hätätyön teettämiseen lukuun ottamatta

eräitä hyvin poikkeuksellisia tilanteita. Työnantajan on varauduttava tämän tyyppisiin tapahtumiin ennakolta mitoittamalla korjauskapasiteetti (muun muassa työaikajärjestelyin ja teknisin apuvälinein) niin riittäväksi, että tapahtumista aiheutuvat seuraukset voidaan korjata hätätyötä teettämättä. Työneuvosto on kuitenkin aikaisemmin katsonut, että jos säännönmukaisesti toistuva ennalta arvaamaton tapahtuma "on mittasuhteiltaan, korjaamisensa vaikeudelta tai muulta sellaiselta ominaisuudeltaan poikkeuksellinen ilmiö", olisi sitä pidettävä laissa tarkoitetulla tavalla ennalta arvaamattomana. Tilanne on sama, jos säännönmukaisuuden piiriin kuuluvat tapahtumat "epätavallisella tavalla ajoittuvat melko yhtäaikaiksi" (TN 1018-77). Ennalta-arvaamattomuuden edellytyksen tulkintaan ovat vaikuttaneet madaltavasti myös korjauskapasiteetin häiriöt, esimerkiksi poikkeuksellisen suuret sairaus- tai muut poissaolot korjausmiehistön keskuudessa.

Lausuntopyynnössä on viitattu joihinkin tuotannollisiin häiriöihin hätätyön perusteina. Jos erilaiset logistiikkahäiriöt ovat säännönmukaisia, samoin kuin laiterikkojen esiintyminen, ovat nämä tapahtumia, joihin työnantajan on varauduttava ennakolta. Jos häiriöt ja laiterikot ovat kuitenkin poikkeuksellisia verrattaessa niitä säännönmukaisessa toiminnassa esiintyviin häiriöihin ja laiterikkoihin, saattaa kysymyksessä olla ennalta arvaamaton syy. Asiassa ei ole esitetty tarkkaa selvitystä logistiikkahäiriöiden ja laiterikkojen luonteesta, joten työneuvosto ei voi arvioida, ovatko kysymyksessä poikkeukselliset tapahtumat.

SAK ry:n lausuntopyynnössä on lisäksi tiedusteltu, miten varamiesjärjestelmän toimimattomuus sairaus- yms. tapauksissa vaikuttaa hätätyön teettämisen perusteeseen, ja kuinka pitkän ajan työnantaja voi vedota siihen. Useimmissa lausuntopyynnössä tarkoitetuissa tapauksissa onkin kysymys ammattitaitoisen työvoiman puutteesta hätätyön teettämisen perusteena. Tällöin joudutaan pohtimaan, onko työvoiman puute ollut ennalta arvaamaton, ja minkälaisin miehitys- yms. ratkaisuin työnantajan on varauduttava poissaoloihin uhalla, että tuotannon on annettava keskeytyä miehistövajauksen ilmetessä.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 1995:73 todetaan, että tuossa tapauksessa työntekijöiden poissaoloihin oli varauduttu työehtosopimusneuvotteluissa sovituin varamiesjärjestelyin ja niin, että työntekijöitä oli koulutettu tekemään myös muita kuin heille varsinaisesti kuuluvia työtehtäviä. Kaikkien tavoitettujen valvomon hoitajan tehtäviin koulutettujen työntekijöiden kieltäytyminen ylityöstä oli ollut seikka, jota yhtiö ei ole voinut etukäteen ottaa huomioon. Esimies ei ollut voinut riittävän hyvissä ajoin varautua siihen, että valvomon hoitajan tehtävät saattaisivat jäädä hoitamatta

tapahtumapäivinä. Näissä oloissa työvoiman puute oli ennalta arvaamaton seikka, joka oikeutti hätätyön teettämiseen.

Nyt esillä olevassa asiassa hätätyökuvauksista ei selviä, missä määrin työvoiman puutteeseen johtaneet seikat, kuten yhtäaikaiset ylityöstä kieltäytymiset ovat olleet ennalta arvaamattomia. Tehtaan keskimääräinen sairauspoissaoloprosentti keväällä 2003 ei sinänsä vaikuta tavanomaisesta poikkeavalta. Työntekijäpuoli on kuitenkin väittänyt, ettei yhtiön varamiesjärjestelmä ollut irtisanomisista johtuen riittävä. Työnantaja on toisaalta viitannut työntekijävahvuudesta ja varamiesjärjestelmästä liittojen välillä tehtyyn sopimukseen. Esitettyjen tietojen ja väitteiden pohjalta työneuvoston ei ole mahdollista ottaa kantaa siihen, onko työnantaja tässä tapauksessa huolehtinut paperikoneiden ja pituusleikkureiden riittävästä miehityksestä (esimerkiksi minkä suuruiseen teoreettiseen poissaoloprosenttiin oli varauduttu suhteessa todellisiin poissaoloprosentteihin). Työneuvosto voi seuraavassa esittää vain asian arviointiin vaikuttavia yleisiä näkökohtia. Samalla työneuvosto viittaa edellä mainitussa korkeimman oikeuden ratkaisemassa asiassa antamaansa lausuntoon TN 1304-94.

Työehtosopimuksessa varamiehellä tarkoitetaan työntekijää, jonka päätehtävänä on tarvittaessa täyttää vajaan jäänyt vakanssi. Varamiesjärjestelmä ei välttämättä turvaa toimintoja riittävästi, jos usea työntekijä on poikkeuksellisesti yhtä aikaa poissa sairauden tai muun sellaisen syyn vuoksi. Sitä, onko poissaoloja pidettävä ennalta arvaamattomina, on tarkasteltava arvioimalla, onko työnantaja voinut etukäteen ottaa huomioon tapahtuman ja onko hän voinut varautua siihen hyvissä ajoin (muun muassa poissaolojen yhtäaikaisuus ja toistuvuus). Esimerkiksi, jos työpaikalla on jo pitkään ollut sairaus- yms. poissaoloja yhtäaikaa ja toistuvasti siten, että varamiesjärjestelmän riittämättömyys on tullut esille, tällaista seikkaa ei voida pitää hätätyön teettämisen perusteena. Samoin jos työnantaja on vähentänyt henkilöstöä tai tiedossa on muun muassa eläkkeelle siirtymisiä, jotka vaikuttavat henkilöstön määrään, ei pelkästään näistä syistä aiheutuvaa henkilöstövajausta voida pitää ennalta arvaamattomana. Jos siis lausuntopyynnössä tarkoitettussa tapauksessa miehistöpula on jatkunut pitkään eikä se ole ilmennyt poikkeuksellisesti tai yhtäkkiä, sitä ei voida pitää ennalta arvaamattomana seikkana.

Poissaoloista johtuva työvoimavajaus voidaan kattaa myös teettämällä tarvittava työ ylityönä muilla työntekijöillä. Ylityön teettäminen edellyttää työaikalain mukaan työnantajan aloitteen lisäksi aina työntekijän suostumusta. Yksilöllisen suostumuksen täydennykseksi on paperiteollisuudessa työehtosopimuksin sovittu järjestelyistä, joilla tehtaan käynti voidaan turvata tilapäisten poissaolojen

tapauksissa. Käytännössä tämä tarkoittaa juuri sitä, että työnkulun turvaamisjärjestyksessä vuorossa oleva työntekijä, kuten edellisen työvuoron vastaavan vakanssin haltija, kutsutaan ylityöhön.

Hätätyötilanteen arvioinnissa ei kuitenkaan voida kiinnittää huomiota yksistään varamiehityksestä ja käynnin turvaamisesta tehtyjen sopimusten riittävyteen. Työvoimavajasta voi aiheutua myös siitä, että järjestelmästä ja siihen liittyvistä palkkauskysymyksistä syntyy soveltamisriitoja, jotka estävät sijaisten saannin (ks. esim. TT 2004:115 ja TT 2005:9 tapauksina, joissa sijaistamisesta on kieltäydytty). Lausuntopyynnössä tarkoitetuissa tapauksissa työnantaja on kysynyt työntekijöitä ylityöhön välttääkseen hätätyön teettämisen. Asiakirjojen mukaan työntekijöitä ei ole kuitenkaan eri syistä saatu ylityöhön; osa on kieltäytynyt ja osaan ei ole saatu yhteyttä. Kieltäytymisten taustoista ja näin ollen ennalta arvattavuudesta ei ole selvitystä.

Jos kaikki tavoitetut tehtävään koulutetut työntekijät kieltäytyvät ylityön tekemisestä heitä siihen pyydettyäessä, on se tavallisesti seikka, jota työnantaja ei voi etukäteen ottaa huomioon, ja se voi oikeuttaa hätätyön teettämiseen, mikäli muut hätätyön teettämisen edellytykset täyttyvät. Jos työnantajan tiedossa on kuitenkin ollut, että työntekijät kieltäytyvät ylityön tekemisestä, ja työnantajalla on ollut käytännön mahdollisuus varautua työvoimavajaukseen kattamalla se muilla tavoin, vajaus ei voi sellaisenaan oikeuttaa hätätyön teettämiseen (TN 1304-94).

3. Hätätyön seuraukset

Hätätyön taustalla olevan tapahtuman tulee aiheuttaa keskeytys säännöllisessä toiminnassa tai vakavasti uhata johtaa siihen. Hengen, terveyden tai omaisuuden vaarantumista hätätyön teettämisen perusteena ei seuraavassa käsitellä.

Keskeytys voi aiheutua minkä tahansa yhteisön, jossa työtä tehdään säännöllisesti, tai sen osan säännöllisessä toiminnassa tai uhata johtaa sellaiseen. Kun arvioidaan mainitun edellytyksen täyttymistä, on otettava huomioon muun muassa toiminnan luonne ja sen laajuus, toimintaan sijoitetun pääoman määrä sekä säännöllisen toiminnan keskeytyksestä tai keskeytyksen uhkasta aiheutuvien tai arvioitavien vahinkojen suuruus. Myös säännölliseen toimintaan kuuluu erilaisia toimintahäiriöitä.

Arvioitaessa sitä, täyttääkö keskeytys tai sen uhka hätätyön teettämisen edellytykset, ratkaisevaa on keskeytyksen tai sen uhkan laajuus tai olennaisuus laitoksen koko toimintaa ajatellen. Kaiken säännöllisen toiminnan ei tarvitse pysähtyä tai uhata pysähtyä. Jos yksikin laitoksen tuotantokapasiteetin

kannalta tärkeä kone, laite tai tuotantolinja uhkaa pysähtyä, kysymyksessä voi olla sellainen säännöllisen toiminnan häiriö, joka täyttää hätätyön edellytyksen.

Lausuntopyynnössä on korostettu, että hätätyötä on teetetty tilanteissa, joissa on ollut uhkaamassa enintään yhden työvuoron, ehkä vain muutaman tunnin pituinen tuotannon keskeytys. Vastaavanlaiset katkokset ovat SAK:n mukaan tavanomaisia useista teknisistä ja tuotannollisista syistä. Työntantajan mukaan vahinkoa menetettynä liikevaihtona olisi yksittäistapauksissa syntynyt 40 000 –140 000 euroa.

Työneuvosto toteaa, että paperikoneen toiminnan lyhytaikainenkin keskeytys voi aiheuttaa huomattavaa taloudellista haittaa. Se, kuinka pitkä keskeytyksen on oltava, jotta kysymyksessä olisi työaikalain 21 §:ssä tarkoitettu seuraus, on kuitenkin arvioitava tapauskohtaisesti edellä esitettyjen perusteiden mukaan. Kuten lausuntopyynnössä todetaan, keskeytystä voidaan myös verrata muista syistä johtuviin tuotantokatkoksiin. Vertailu ei kuitenkaan työneuvoston käsityksen mukaan voi suoraviivaisesti perustua keskeytysten pituuteen. Muunlainen tuotannon keskeytys voidaan suunnitella ja ajoittaa siten, että tuotannon menetyksestä johtuvat haitat ovat mahdollisimman vähäiset. Jos kuitenkin myös ennalta arvaamattoman tuotantokatkoksen aikana voidaan teettää tarpeellisia huolto- tms. töitä, hätätyön teettämiselle ei välttämättä ole perusteita.

Rajatapauksissa hätätyön edellytysten täyttymistä joudutaan arvioimaan yhtenä kokonaisuutena (näin TN 1095-81). Jos siis hätätyön syy ei ole ollut täysin ennalta arvaamaton tai siihen on voitu joillakin toimenpiteillä varautua, toiminnan keskeytyksen on vahinkoseurauksineen oltava mittasuhteiltaan huomattava, jotta hätätyön teettäminen olisi sallittua.

3. Hätätyön kesto

Työaikalain 21 §:n mukaan säädettyjä tai sovittuja säännöllisiä työaikoja saadaan pidentää siinä määrin kuin mainitut syyt sitä edellyttävät, kuitenkin enintään kahden viikon ajan. Hätätyötä ei siis saa koskaan teettää kauemmin kuin sen teettämisen edellytykset sitä vaativat. Käytännössä hätätyötapaukset ovat äkillisiä ja nopeasti ohimeneviä. Ne kestävät usein vain muutamia päiviä.

Lainvalmisteluaineiston pohjalta voi todeta, että kahden viikon raja on ”hätätyökohtainen” (HE 34/1996, s. 54). Kysymyksessä on siis yksittäisestä laiterikosta, sairastumistapauksesta tms. syystä johtuvan hätätyön teettämisen enimmäispituus. Vaikka hätätyötä teettäisiinkin samantyyppisillä

perusteilla, ei eri hätätöitä voida tarkastella yhtenä kokonaisuutena määräajan pituuden kannalta. Toinen asia on, että jos hätätöiden teettäminen on säännönmukaista, tällä saattaa aikaisemmin kerrotuin tavoin olla vaikutusta ennalta arvaamattomuuden kriteerin täyttymistä arvioitaessa.

Sovelletut lainkohdat:

Työaikalain (605/1996) 21 §.

Lausunto on yksimielinen. Lausunto perustuu puheenjohtaja Saloheimon, jäsenten Kangasperko, Posio, Äimälä, Virtanen, Kärkkäinen, Ahonen ja Eiskonen mielipiteeseen.